

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

ROZVOJ VÝTVARNÉ TVOŘIVOSTI DĚTÍ A MOŽNOST APLIKACE VÝTVARNÉ HRY V RÁMCI PVČ (zaměřeno na předškolní věk)

Vedoucí práce: Mgr. Irena Kovářová

Autor práce: Hana Hoidekrová

Studijní obor: Pedagogika volného času

Ročník: pátý

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

13. 3. 2012

.....

„Děkuji vedoucí práce Mgr. Ireně Kovářové za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Děkuji mateřskému centru Sluníčko a o.s. Portus Prachatice za možnost uskutečnit praktickou část práce v jejich prostorách. Děkuji také mé rodině a přátelům, kteří mi poskytli psychickou podporu a povzbuzení.“

Obsah

Úvod.....	6
1. TVOŘIVOST	7
1.1 Prvky tvořivosti.....	7
1.2 Tvořivý proces	9
1.3 Úrovně tvořivosti	9
1.4 Proč rozvíjet tvořivost?	10
1.5 Metody a postupy rozvoje tvořivosti.....	11
1.5.1 Metody klasické.....	11
1.5.2 Metody aktivizující	11
1.5.3 Postupy kombinované.....	12
1.6 Důležité faktory ovlivňující tvořivost	12
1.6.1 Biologické faktory	12
1.6.2 Sociální faktory.....	12
1.6.3 Psychologické faktory.....	13
1.7 Vývoj tvořivosti dětí	14
1.8 Co posiluje tvořivé myšlení a vnímání?.....	14
2. VÝTVARNÁ VÝCHOVA.....	16
2.1 Dětský výtvarný projev	16
2.2 Předmět dětského kreslení.....	17
2.3 Osobnost výtvarného pedagoga	17
2.4 Vedení výtvarné činnosti.....	18
2.4.1 Didaktické zásady ve výtvarné výchově v předškolním věku.....	19
2.4.2 Pedagogické přístupy	20
2.5 Hra a její důležitost	20
2.6 Hra jako respektovaná potřeba i metoda.....	20
2.7 Výtvarná hra.....	21
2.7.1 Hry s výtvarnými materiály	22
3. VOLNÝ ČAS	23
3.1 Základní lidské činnosti ve volném čase.....	24
3.1.1 Hra a její využití ve volném čase.....	25
3.1.2 Učení a jeho zvláštnosti ve volném čase	26
3.1.3 Výchova k práci	27
3.2 Zájmové činnosti dětí	28
3.2.1 Výtvarné zájmové činnosti	28
4. PŘEDŠKOLNÍ VĚK	30
4.1 Tělesný vývoj	30
4.2 Vývoj základních schopností a dovedností	31
4.2.1 Rozvoj motoriky	31
4.2.2 Vývoj řeči a myšlení	31
4.2.3 Vývoj poznávacích procesů	32
4.3 Socializace.....	33
4.4 Hra.....	34

5. PRAKTICKÁ ČÁST	36
5.1 Úvod.....	36
5.2 Výtvarně tvořivá činnost.....	36
5.2.1 Moře.....	36
5.2.2 Pláž s mušličkami a kamínky.....	37
5.2.3 Rybičky a želvičky.....	37
5.2.4 Lodičky	38
5.3 Reflexe	38
5.4 Výsledky činností.....	39
ZÁVĚR	41
Seznam literatury	42
Příloha 1 – Projekt Moře.....	44
Abstrakt.....	49
Abstract.....	50

Úvod

Tvořivost je popisována jako schopnost vytvářet něco nového. Je nezbytnou součástí každého člověka a je důležitá pro rozvoj jeho osobnostních rysů.

Pro svou bakalářskou práci jsem si zvolila téma „Rozvoj výtvarné tvořivosti dětí a možnost aplikace výtvarné hry v rámci PVČ“, se zaměřením na předškolní věk dětí. Ve studijním oboru Pedagogika volného času se téma tvořivosti objevuje ve všech věkových kategoriích, kterými se obor zabývá. Rozvoj tvořivosti v předškolním věku pomocí výtvarné hry je pro dítě přirozenou formou výchovy a vzdělávání. V tomto období je pro dítě hra nejpřirozenější aktivitou a výběrem vhodné hry může pedagog ovlivnit tvořivost a nastartovat správný vývoj do dalších období života.

Cílem mé práce je zdůraznit důležitost rozvoje tvořivosti, s možností využití výtvarné hry, zejména v předškolním věku v rámci volného času. V rámci praktické části jsem měla možnost přenést teoretické znalosti do praxe.

Bakalářská práce je rozdělena na dvě části – teoretickou a praktickou. V teoretické části vymezuji tvořivost a její nepostradatelný vliv v procesu výchovy. Popisuji prvky tvořivosti, její úroveň a tvořivý proces. Seznamuji s metodami a postupy rozvoje tvořivosti, rozvojem tvořivého myšlení a vnímání. Řeším, proč je potřeba tvořivost rozvíjet. Dále popisuji důležité faktory ovlivňující tvořivost a vývoj dětské tvořivosti.

V další kapitole práce vymezuji výtvarnou výchovu, její možnosti a schopnosti rozvíjet dětský výtvarný projev. Všímám si předmětu dětského kreslení, osobnosti výtvarného pedagoga a vedení výtvarné činnosti. Charakterizuji hru a její důležitost, výtvarnou hru a její využití. V předškolním období je hra základní potřebou dítěte a měla by být intenzivně naplňována. Hra doprovází dítě ve všech vývojových obdobích, i v dospělosti. Výtvarná tvorba je pro dítě ve své podstatě hrou. Hry s výtvarnými materiály přinášejí nové příležitosti a lze je velmi dobře využívat při práci s dětmi.

Dále popisuji volný čas a základní lidské činnosti ve volném čase. Těmi jsou hra, učení a práce. Poté uvádím možnosti výtvarné zájmové činnosti dětí a jak tyto činnosti působí na estetické vztahy dětí ke společnosti, přírodě a kulturním hodnotám.

V závěru teoretické části se zabývám obdobím předškolního věku dítěte, jeho tělesným vývojem, rozvojem motoriky a s ní spojenou dětskou kresbou.

Praktickou část bakalářské práce jsem měla možnost zpracovat v mateřském centru Sluníčko v Prachaticích v rámci jejich „Miniškoličky“, kde se věnují předškolním dětem. Výtvarný projekt byl na téma „Moře“. Při aplikaci tvořivé činnosti kladu důraz na spontánní výtvarný dětský projev. Přirozenou formou – hrou se snažím rozvíjet jejich vnímání, prožívání a také představivost, či jen připomenout vzpomínky na moře.

Literatura, ze které jsem vycházela, byla z oboru pedagogiky, psychologie a výtvarné výchovy.

1. TVOŘIVOST

„Tvořivost (kreativita) představuje na prvním místě proces vzniku nového jevu, změnu něčeho, tendenci k sebeaktualizaci ve smyslu uplatnění vlastních nápadů, koncepcí, postojů, myšlenek apod.“¹

Kreativitou můžeme chápat tvorbu originálních výtvorů vysoké kvality. Jiná pojetí tvořivosti kladou větší důraz na stav mysli tvořícího subjektu než na samotný výsledek procesu. Další pojetí ztotožňuje tvořivost se schopností řešit problémy.

Většinou se tvořivost charakterizuje jako schopnost produkovat něco nového, co doposud neexistovalo. Tvořivý akt je složitý a mnohotvárný jev, zahrnující aspekty fyzické, psychické, kulturní a intelektové, ale i aspekty týkající se životního prostředí.

Pokud tvořivost chápeme jako sebeaktualizaci, patří k základním nezbytnostem člověka, jako jsou potřeby fyziologické, bezpečnost, láska, citová vazba a úcta. Proto je kreativita znakem každého člověka, ovšem v různých oblastech, formách a úrovních.²

Tvořivost je vnitřní síla člověka, která ho žene činit vše co nejlépe a nově, a to nejen pro sebe, ale i pro své okolí. Snahou tvořivého jedince je vytvářet něco nového, prospěšného v oblasti myšlení, vědy, techniky, ale i v oborech humanitních vztahů, v umění, etice a komunikaci. V životě člověka lze tvořivost vyjádřit různě. Tvořivost aktivuje a motivuje člověka, je to způsob seberealizace, dává smysl lidskému životu.³

1.1 Prvky tvořivosti

Kreativitu je možné rozdělit na jednotlivé komponenty, které vytváří její vnitřní skladbu. Týká se to zejména paměti, myšlení, představivosti, fantazie, imaginace a intuice. Nepostradatelnou úlohu mají také tvůrčí schopnosti – senzitivita, flexibilita, fluence, originalita, elaborace a redefinice. Tyto složky jsou navzájem provázané, vzájemně se doplňují a obměňují.

---

¹ MAŇÁK, J. *Rozvoj aktivity, samostatnosti a tvořivosti žáků*, s. 72.

² Srov. Tamtéž, s. 72-73.

³ Srov. ZELINOVÁ, M. *Hry pro rozvoj emocí a komunikace*, s. 91-92.

Prvky tvořivosti vlastně představují vlastnosti tvořivé osobnosti, aby jí umožnily projevit se kreativně. Mohou to být např. schopnosti identifikovat problémy, přestrukturovat je a při hledání řešení mít značnou frustrační toleranci.

Nezastupitelnou úlohu při tvoření má paměť, protože pro tvořivou činnost vytváří prostor, v němž se odehrává psychická činnost, a fixují se v ní všechny produkty činnosti člověka. Pro kreativní činnost je důležité, jakým způsobem se do paměti člověka nové informace ukládají.

Za nejdůležitější předpoklad tvořivosti bývá považováno divergentní myšlení, i když i konvergentní myšlení je nezbytné, má-li se nalézt správné řešení určitého problému. Oba typy myšlení plní důležitou funkci při realizaci tvořivého aktu.⁴

„Pro kreativní aktivity mají zvláštní význam tři skupiny faktorů ovlivňující divergentní postupy, jsou to fluence, flexibilita a elaborace. Fluence (plynulost) znamená produkovat co nejvíce nápadů a návrhů, představ, způsobů řešení atd., což posiluje pravděpodobnost objevení optimální varianty výsledného produktu. Flexibilita (pružnost) představuje schopnost změny, přizpůsobivost, různorodost nápadů a návrhů, kritičnost – někdy se považuje za kritérium kvality tvořivého jednání. Elaborace (rozvinutí, upřesnění) je schopnost přesně formulovat myšlenky, pečlivě realizovat nápady, smysl pro detail, systém, návaznost.“⁵

Nepostradatelnými prvky tvořivosti jsou představivost a fantazie. Představivost neboli obrazotvornost je schopnost znovu vyvolat dříve vnímanou skutečnost. Fantazie znamená schopnost vytvářet představy, neodpovídající skutečnosti, které ji mění nebo ji nově tvoří.⁶

Představivost je psychický proces, jehož plodem je vytvoření obrazů na základě živých představ. Je to proces, při němž se nepracuje materiálem slovním, nýbrž materiálem smyslovým. Představy jsou jednak obrazy obnovující to, co člověk v určité podobě už vnímal, jednak obrazy něčeho relativně nového.

Fantazie je psychický proces, při kterém vznikají relativně nové představy. Základem fantazie jsou zkušenosti člověka, vjemy a jejich reprodukce. Fantazie uvádí

---

⁴ Srov. MAŇÁK, J. *Rozvoj aktivity, samostatnosti a tvořivosti žáků*, s. 74-75.

⁵ Tamtéž, s. 75-76.

⁶ Srov. Tamtéž, s. 76.

představy do nových souvislostí a situací, mění, spojuje a kombinuje je. Její tvůrčí povaha spočívá v schopnosti kombinovat představy (zrakové, sluchové, pohybové aj.) do nových útvarů.⁷

1.2 Tvořivý proces

„Tvořivý proces znamená takové postupné, vnitřně spojené a na sebe navazující změny, které vedou k výslednému novému produktu.“⁸

Nejčastěji se uvádí čtyři fáze tvořivého procesu:

- Fáze přípravná (preparace) – která představuje situaci před řešením problému. Problém může být setkání s obtíží, „bílé místo“ v existujících znalostech, konflikt mezi člověkem a prostředím apod. Do přípravy řešení problému patří identifikace problému, tj. jeho objevení.
- Fáze zrání (inkubace) – která začíná vymezením problému, určením hypotézy a končí objevením řešení. V této fázi probíhá selektivní proces, který částečně uvědoměle, částečně neuvědoměle nabízí možnosti řešení.
- Fáze osvětlení (iluminace) – přináší náhlé rozuzlení problému, objevují se nápady a myšlenky, jak vyřešit problém. Zde má důležité místo představivost, fantazie, imaginace a intuice.
- Fáze ověření (verifikace) – zjišťuje, zda nová myšlenka nebo produkt odpovídá kritériím tvořivosti – správnost, novost, použitelnost.⁹

Jednotlivé fáze nevystupují izolovaně, navzájem se prolínají a doplňují. Pomáhají lépe porozumět procesu tvořivosti.

1.3 Úrovně tvořivosti

Podle výsledků tvořivého procesu můžeme rozlišit několik úrovní tvořivosti, které jsou důležitým nástrojem k základnímu diagnostikování tvořivých projevů dětí i metodickou pomůckou při podpoře rozvoje tvořivosti.

Podle kritérií, vyjadřujících souhrnný pohled na tvořivost ve smyslu postupu od jednoduchého k složitějšímu, lze posuzovat i tvořivou aktivitu dětí.

---

⁷ Srov. PETROVÁ, A. *Tvořivost v teorii a v praxi*, s. 121-124.

⁸ MAŇÁK, J. *Rozvoj aktivity, samostatnosti a tvořivosti žáků*, s. 77.

⁹ Srov. Tamtéž, s. 77-79.

Z tohoto hlediska rozlišujeme čtyři úrovně tvořivosti:

- Tvořivost expresivní – je typická pro předškolní děti, projevuje se v kresbách a hrách, vymýšlení příběhů či jazykových novotvarů, okamžitými nápady atd. Je pro ni charakteristická spontánnost a volnost.
- Tvořivost inovativní – je spojována s úmyslnou snahou vykonat něco netradičního, např. módní kreace, rukodělné práce, zlepšovatelské náměty apod.
- Tvořivost inventivní – představuje poměrně vysokou úroveň tvořivosti, je spojena s uměleckými výtvary a výkony, vědeckými a technickými objevy či vynálezy atd. Tento stupeň již předpokládá výraznou míru určitého nadání.
- Tvořivost emergentní – je to nejvyšší stupeň, vzniká jako zrod zcela nových jevů, vědeckých teorií a směrů apod. Nejčastěji jde o projev génia.¹⁰

1.4 Proč rozvíjet tvořivost?

Chceme-li vystihnout tvořivost, můžeme říct, že se jedná o subjektivní svobodný proces, jehož kořeny nacházíme v přirozené podstatě každého člověka. Lidská kreativita se projevuje nejen při vzájemném působení člověka s prostředím (vytvořením produktů), ale i ve „vnitřním životě“ člověka (vytváření představ a fantazijních obrazů), který dává životu hluboký smysl.¹¹

- *Tvořivost dodává člověku hluboce subjektivní smysl života.*
- *Tvořivost pomáhá člověku úspěšněji zvládat životní překážky.*
- *Tvořivost (jako lidská vlastnost) je předpokladem pro tvorbu v rozličných oblastech a oborech a základem pro vynálezeckou činnost, která člověku usnadňuje život.*
- *Tvořivost je předpokladem pro vytváření kulturních hodnot.*
- *Tvořivost je základním pilířem zábavy a humoru, plnohodnotné relaxace a obnovy duševních sil.¹²*

Tvořivosti by měla být věnována pozornost především ve školách a v mimoškolní výchově.

---

¹⁰ Srov. MAŇÁK, J. *Rozvoj aktivity, samostatnosti a tvořivosti žáků*, s. 79-81.

¹¹ Srov. NĚMEC, J. *S hrou na cestě za tvořivostí*, s. 15.

¹² Tamtéž, s. 18.

1.5 Metody a postupy rozvoje tvořivosti

1.5.1 Metody klasické

„Nezbytným činitelem při vedení žáků k tvořivosti jsou výukové metody. Metodu vymezujeme jako koordinovaný systém vyučovacích činností učitele a učebních aktivit žáků sledující vytyčené výchovně-vzdělávací cíle.“¹³

Metody zahrnují:

- Výukový rozhovor – impulsem ke zvědavému zkoumání je problémová otázka, která podněcuje žáky k aktivitě s cílem nalézt vysvětlující odpověď. Z rozhovoru může vzniknout dialog, pokud kladou otázky vzájemně oba účastníci rozhovoru. Účastní-li se více než dva lidé, může se z dialogu stát diskuze.
- Písemné elaboráty (podrobné zpracování návrhu) – fungují jako osvědčené prostředky k samostatným projevům vlastních názorů a postojů, řešení úloh a problémů. Jejich zaměření na rozvoj tvořivosti předpokládá, že přinesou dětem dostatek prostoru k sebevyjádření a samostatnému výkonu.
- Dlouhodobé pozorování – je vhodnou možností uplatňovat nápady a vlastní pracovní postupy, nácvik soustavného vnímání jevů.
- Výtvarné práce – poskytují pestrou škálu tvořivých aktivit.¹⁴

1.5.2 Metody aktivizující

„Jedná se o postupy, které navozují intenzivní součinnost žáků, které stavějí do popředí žákovskou aktivitu, ale počítají také s prostorem pro tvořivou činnost. Aktivizující metody většinou spočívají na bázi problémového přístupu a intenzivně využívají též interakčních vazeb mezi učitelem a žákem.“¹⁵

Patří sem:

- Metody diskusní
- Metoda brainstormingu – jedná se o spontánní vytváření představ, nápadů a myšlenek.
- Metody situační – řeší se zde konkrétní problémy.
- Metody inscenační – jedná se o hraní rolí.

---

¹³ MAŇÁK, J. Stručný nástin metodiky tvořivé práce ve škole, s. 29.

¹⁴ Srov. Tamtéž, s. 29-30.

¹⁵ Tamtéž, s. 31.

- Didaktické hry – tvořivá orientace her je dána tím, že výsledek není jasně stanoven, ale utváří se v průběhu hry podle stavu a přípravy jednotlivých účastníků a také podle jejich zapojení do hry.¹⁶

1.5.3 Postupy kombinované

- Skupinová výuka – rozvíjí spolupráci, aktivitu, samostatnost a odpovědnost dětí a tím vytváří předpoklady i pro tvořivé činnosti. Děje se tak, protože dítě se nachází v situaci, která vyžaduje jeho racionální rozhodování a intenzivní podílení se na dosahování dobrých výsledků.
- Projektová výuka – děti řeší komplexní situace v životních souvislostech, uskutečňují projekt od jeho počátku-naplánování až po vytvoření produktu-konkrétní výsledek.¹⁷

1.6 Důležité faktory ovlivňující tvořivost

1.6.1 Biologické faktory

Nejzákladnějšími „stavebními kameny“ kreativity jsou genetické informace. V okamžiku početí jsou už utvářeny lidské schopnosti. Děje se tak v mozkových buňkách – makroneuronech. Mezi miliardami makroneuronových tras jsou umístěny miniaturní spínací obvody tvořené mikroneurony, které uskutečňují vazby mezi makroneuronovými cestami. Tyto cesty představují obrovský nárůst počtu variací, jimiž se může ubírat kreativní myšlení. Rozvoj těchto nepatrných neuronů značně závisí na řadě faktorů, mezi něž patří i podmínky v okolním prostředí, a to již v nitroděložním a postnatálním vývoji. Nejpodstatnějším je období od jednoho roku do dvou let. Tyto biologické faktory jsou ovlivňovány psychologickými a sociálními podmínkami a samy je i ovlivňují.¹⁸

1.6.2 Sociální faktory

- Rodina – je prvotním prostředím, které nejvíce dítě ovlivňuje. Genetická výbava má zajisté také své velké díky na tvořivosti dítěte, ovšem větší zásluhu mají určité faktory spojené s prostředím, jako je styl rodičovského vedení a jeho atmosféra. Důležitou věcí je samozřejmě i smysl pro humor. Z výzkumů se uvádí, že rodiny tvořivých jedinců si např. dávají žertovná přízviska, kterým

¹⁶ Srov. MAŇÁK, J. *Stručný nástin metodiky tvořivé práce ve škole*, s. 31-32.

¹⁷ Srov. Tamtéž, s. 33.

¹⁸ Srov. DACEY, J. S., LENNON, K. H. *Kreativita*, s. 165.

rozumějí pouze oni. Objevuje se u nich žertování, legrace a hravost. Nemůžeme také opominout životní styl rodičů, většinou bývá neobvyklý. Příkladem jsou zřídka se objevující druhy povolání rodičů. Rodiče se také intenzivně věnují zájmům mimo zaměstnání. Ve velkém množství rodin sdílejí děti stejné zájmy jako rodiče. Tvořivé děti prožívají, v porovnání s ostatními dětmi, více traumatických zážitků. Tyto zážitky v nich vyvolávají zármutek, zlobu nebo obojí, a vážně jim narušují život. Podle některých autorů traumatizující zážitek z dětství podněcuje kreativitu. Z hlediska tvůrčích schopností je rodina velmi důležitým činitelem, možná i tím nejvlivnějším. Rodiče by měli svým dětem dávat najevo svou důvěru, respektovat jejich myšlenky a pocity, podporovat jejich zájmy a cíle. Ale asi nejhlavněji by měli věnovat svým dětem dostatek pozornosti.¹⁹

- Škola – nepochybně děti ovlivňuje, ale kreativitu spíše potlačuje. Dítě už nemá příliš možností se bezprostředně vyjádřit, je usměrňováno a ovlivňováno. Hodně často to vede k redukci představivosti a originality dítěte. Přestože dnešní doba přeje inovacím ve školském prostředí a jinému přístupu k žákům, tvořivost a originalita není zrovna stoprocentně podporována. Stává se, že žáci, kteří kladou originální a nečekané otázky autoritářskému učiteli, jsou označováni za elementy rušivého chování. Tvořivost nemusí omezit jen učitel, ale jedinec může být ovlivněn i třídou, respektive spolužáky. Většina dětí se bojí vybočovat z davu, být individualitou. Učitelé spadají pod školský systém, tudíž vina potlačování kreativity může být i v něm. Snaha některých učitelů o nové projekty a nápady často naráží na odpor ředitelů a úsilí učitelů bývá potlačeno.²⁰

1.6.3 Psychologické faktory

Důležitými příčinami tvořivosti jsou osobnostní rysy. Postupným zkoumáním se dospělo k závěru, že osobnostní rysy jsou nepostradatelnou součástí tvůrčího procesu. Tvořiví lidé bývají soustředění, nezávislí, dominantní, silní tahouni, berou na sebe rizika. Děti, které nemají alespoň některé z uvedených vlastností, mají malou pravděpodobnost, že v dospělosti budou výrazně tvořivými lidmi. Za nejvíce významné vlastnosti pro tvůrčí proces jsou považovány: tolerance vůči dvojznačnosti, stimulační a

---

¹⁹ Srov. DACEY, J. S., LENNON, K. H. *Kreativita*, s. 47-63.

²⁰ Srov. Tamtéž, s. 64-77.

funkční svoboda, flexibilita, ochota riskovat, preference zmatku, prodleva uspokojení, oproštění od stereotypu sexuální role, vytrvalost a odvaha.²¹

1.7 Vývoj tvořivosti dětí

„Rozvíjení tvořivosti je jednou z nejlepších a nejdůležitějších věcí, které mohou rodiče pro své děti udělat. Vlastní tvořivost je totiž studnicí, z níž člověk bude moci celý život čerpat uspokojení a útěchu.“²²

Máme tři vývojová stádia:

- Stádium prekreativní (od narození do 6 let) – největším charakteristickým vlivem je dědičnost a vrozené dispozice, motivace prostředí a vybuzení dítěte k výkonu vlastních spontánních činností. Přibližně od 18-24 měsíce můžeme rozeznat u dítěte tvůrčí schopnosti, které se později projeví v senzomotorických, konstruktivních a napodobivých hrách. Tvořivá imaginace vrcholí kolem 4-4,5 roku dítěte, vlivem prostředí nastává její pokles.
- Stádium správných odpovědí (6 – 9 let) – hravé činnosti odrážejí novou situaci dítěte a to nástup do školy. V tomto období můžeme rozeznat děti dobře adaptované a nonkonformní. Do 3. třídy se tvořivost zvyšuje, ale počátkem 4. třídy se objevuje mírný pokles tvořivosti.
- Stádium kreativní aktivity (10 – 11 let) – pro přizpůsobení dítěte školnímu prostředí, přichází druhý vzestup tvořivé aktivity. V 5. a 6. třídě můžeme pozorovat opětovný nárůst tvořivých schopností, viditelnější u děvčat.²³

Tvořivost se plynule rozvíjí až do středoškolských let a dospělosti.

1.8 Co posiluje tvořivé myšlení a vnímání?

Důležité pro podporu tvořivosti u dětí je, že posuzovatelem originality a hodnoty je pedagog. Pro děti je podstatné, že právě on je tím významným odborníkem, který na základě svého hodnocení vytváří konkrétní obsah pojmu hodnota a tvořivost.²⁴

---

²¹ Srov. DACEY, J. S., LENNON, K. H. *Kreativita*, s. 87-88.

²² BEAN, R. *Jak rozvíjet tvořivost dítěte*, s. 20.

²³ Srov. TELCOVÁ, J. *Úvod do pedagogické psychologie*, s. 92-93.

²⁴ Srov. ZELINOVÁ, M. *Hry pro rozvoj emocí a komunikace*, s. 92.

„Základem rozvoje tvořivého myšlení jsou úkoly, při kterých dítě může použít fantazii a imaginaci, podávat rozličné návrhy, uplatňovat nápady a nabízet řešení.“²⁵

Pro rozvoj pozornosti a vnímání dětí je důležité, aby se na věci okolo sebe dívaly tzv. jinými očima, netradičně. Nesmíme zapomenout podněcovat jejich zvědavost. Musíme se soustředit na to, aby se dítě stávalo citlivějším k okolí, aby vnímalo nevšedně, tj. ne všechno jako uzavřené, ukončené, ale spíš jako neupořádané, v pohybu apod.²⁶

---

²⁵ ZELINOVÁ, M. *Hry pro rozvoj emocí a komunikace*, s. 92.

²⁶ Srov. Tamtéž, s. 93.

2. VÝTVARNÁ VÝCHOVA

Výtvarná výchova dětí předškolního věku je důležitou součástí výchovně vzdělávací práce s dětmi. Přispívá k jejich harmonickému rozvoji. Posláním výtvarné výchovy je umožnit dětem přirozeným, přiměřeným a rozmanitým způsobem rozvíjet zobrazovací a tvořivé schopnosti.

Výtvarnou výchovou hledáme možnosti a způsoby, které by zcela přirozeně pomáhaly dětem při zobrazování světa, jenž je obklopuje, ale i vnitřního dětského světa, vytvářeného z jejich snů, nápadů, představ a fantazie.

V tomto období má výtvarná výchova velké možnosti. Při výtvarných činnostech se spojuje činnost smyslů, rozumové uvažování a představivost. Upevňuje se citový vztah ke skutečnosti a soustavně se rozvíjí pozorovací schopnosti, technické dovednosti, dětské představy o skutečnosti a s tím spojený rozvoj psychických funkcí. Výtvarná činnost a její zdařilý výsledek zvyšují sebevědomí a příznivě působí na duševní pohodu dětí.²⁷

Při výtvarném procesu jde o schopnost dát svým představám konkrétní tvar, názornou podobu, a vyrovnat se tak s intenzitou některých nezapomenutelných zážitků. Potřeba jednat, být činný, tkví hluboko v lidské osobnosti a výtvarná výchova této potřebě v největší míře odpovídá. Vlastní činnost je spojena se zážitkovou sférou lidského života, uvádí do pohybu i celou psychiku dítěte, dává hmatatelné i viditelné výsledky.²⁸

2.1 Dětský výtvarný projev

Kreslení, dost často jen čarání, je pro dítě hrou, avšak od jiných her odlišnou. Výsledkem je relativně „trvalý“ produkt – čára, barevná skvrna, vyzývající k další hře.

„Podle některých domněnek je pro dítě kresba obrázkovou řečí, pomocí níž vypráví o dojmech, jimiž je přeplněno a které je tedy v jistém smyslu zatěžují.“²⁹

---

²⁷ Srov. RAZÁKOVÁ, D. *Kreslíme, malujeme, modelujeme*, s. 7-8.

²⁸ Srov. UŽDIL, J., ŠAŠINKOVÁ, E. *Výtvarná výchova v předškolním věku*, s. 7.

²⁹ UŽDIL, J. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta*, s. 18.

Jinými názory jsou např., že vlastní smysl kresby spočívá v autostylizaci – zpředmětnění vlastního já, či že základem kreslení je potřeba napodobit.

Začátky kreslení souvisejí s vývojem dítěte a hlásí se jimi všechno zdravé a přirozené, co v člověku je.³⁰

2.2 Předmět dětského kreslení

Dítě je hlavně antropocentrické – středem jeho zájmů je člověk a potom všechny ostatní věci.

„Nejčastější dětské kresby, pokud už mají věcný obsah a vznikly vědomě, zobrazují zpravidla jen izolované představy: člověka, dům, auto, květinu. Jakékoli spojení představ, které naznačuje jejich vzájemný vztah, znamená už velký duševní výkon.“³¹

Člověk - paňák, prostě vede. S člověkem pomalu proniká do obsahu kreseb i jeho prostředí: dům, zahrada, strom, dopravní prostředky, zvířata a užitečné věci, jako nábytek. Na dětských kresbách se často objevuje sluníčko. Představuje den, jako určení času, ale zároveň označuje i oblohu. Náměty dětské kresby z části ovlivňuje virtuální realita, především televize. Jsou to také ale i příhody, výlety, zážitky.³²

2.3 Osobnost výtvarného pedagoga

Osobnost pedagoga by měla být jasně vyhraněna. Tato vyhraněnost v sobě zahrnuje rozumové, citové, intuitivní, volní, etické i charakterové vlastnosti člověka. Pro pedagoga jsou významné jeho životní zkušenosti a zájmy.³³

Hlediska charakteristiky osobnosti výtvarného pedagoga:

- Schopnost a způsob prožívání různých skutečností života, jako jejich intenzita a opravdovost, bohatost, zaujetí.
- Senzibilita, kterou určuje velikost a schopnost citových vzruchů.
- Výraz života, jako jsou např. sociální postoje, občanská zodpovědnost, skromnost, míra sebevědomí, důvěřivost, labilnost názorů, kariérismus apod.³⁴

---

³⁰ Srov. UŽDIL, J. Čáry, klíkyháky, paňáci a auta, s. 18.

³¹ Tamtéž, s. 22.

³² Srov. Tamtéž, s. 22

³³ Srov. KARBUSICKÁ, L. Výtvarná výchova a dítě, s. 65.

³⁴ Srov. Tamtéž, s. 19.

„Čím je formována osobnost výtvarného pedagoga? Každá osobnost se utváří jinak vyhraněnými vlivy a mezi nimi rozhodující jsou životní zájmy, velikost prožitků, dojmů, pocitů a znalostí.“³⁵

Výtvarný pedagog nemusí mít zvláštní schopnosti pro vlastní výtvarnou práci, ale měl by znát co nejvíce faktů z teorie dětského výtvarného projevu. Měl by umět znovuprožívat vzácnosti dětského života, měl by být spoluúčastníkem výtvarného projevu a radovat se spolu s dětmi. Měl by umět odhadnout správnou míru svého pedagogického působení, měl by neustále sledovat teoreticky i prakticky vývoj výtvarné pedagogiky a měl by umět využít své individuální možnosti k novým myšlenkám ve výtvarné práci s dětmi.³⁶

Pedagogovi náleží úloha promýšlet obsah, způsob, metodu a techniku výtvarných činností a nabízet materiál. Během činnosti vysvětluje, radí a vede závěrečné hodnocení. Aktivitu pro děti volí tak, aby rozvoj jejich výtvarných schopností postupoval rovnoměrně a aby neustrnul. Rozšiřuje jejich znalosti, dovednosti a upevňuje je, aby výsledky jejich činnosti byli osobitými a co nejrozmanitějšími.³⁷

Výtvarný pedagog by měl být metodikem, vychovatelem, psychologem, experimentátorem, výtvarníkem, ba i básníkem. Měl by mít dobrý vztah k dítěti, správné morální vlastnosti, organizační schopnosti a znát specifiku dětského života. Měl by plnit roli rádce, přítele, někdy také herce. Každý má jiné pořadí těchto vlastností dle svých hodnot.³⁸

2.4 Vedení výtvarné činnosti

Pedagog výtvarnou činnost dětí vede pouze radou, umožňuje činnost a snaží se vytvořit vhodné podmínky pro tvorbu. Do práce dětí nezasahuje, ponechává ji zcela na nich, nic neopravuje, nezlepšuje ani nedokončuje. Při výběru tématu musí přihlížet k věku dětí, aby je zvládly, dokončily a příliš se neunavily. Své výtvarné působení zaměřuje na stránku obsahovou a technickou.³⁹

---

³⁵ KARBUSICKÁ, L. *Výtvarná výchova a dítě*, s. 19.

³⁶ Srov. Tamtéž, s. 18.

³⁷ Srov. RAZÁKOVÁ, D. *Kreslíme, malujeme, modelujeme*, s. 22-23.

³⁸ Srov. KARBUSICKÁ, L. *Výtvarná výchova a dítě*, s. 33.

³⁹ Srov. RAZÁKOVÁ, D. *Kreslíme, malujeme, modelujeme*, s. 23.

Pedagog řídí proces zčásti vědomě a zčásti intuitivně. Stanovená představa cíle je chvílemi úplně jasná a zase se ztrácí. Předem nejsou nikde žádná přesně stanovená pravidla. V procesu práce se vytvářejí stále nové a nové problémy a každá nová podoba činnosti budí nová rozhodnutí. Pedagog musí být stále ve střehu, korigovat své záměry a odhadovat, co v daném okamžiku je brzdou dětské práce.⁴⁰

Důležité a nutné pro výtvarnou činnost je mít dobrou atmosféru a motivaci. Při představování výtvarného procesu nerozhodují jen slova, ale i gesta, mimika obličejů a jeho výraz. Pedagog, který chce docílit s dětmi co nejvíce, předčasně do jejich práce nezasahuje, aby měly dostatek času na uskutečnění a rozvinutí svých představ a myšlenek do výtvarné podoby. V průběhu činnosti dětský zájem klesá, teprve tehdy přichází na řadu přiměřená rada pedagoga. Toto nerovnoměrné pracovní úsilí může narušovat soustředěnost a kázeň ve skupině.⁴¹

2.4.1 Didaktické zásady ve výtvarné výchově v předškolním věku

Je-li výtvarná výchova správně metodicky vedena, odrážejí se v ní všechny platné didaktické zásady. Hlavně je to zásada přiměřenosti poznatků a dovedností vzhledem k věku dětí. Výtvarná práce dětí psychologicky podmiňuje stupeň vnímání a schopnost vyvolávat živé představy. Dítě se dokáže soustředit a vnímat jen krátký čas a nedovede sledovat více podnětů najednou. Proto se kresba podle modelu nemůže uplatnit. Sledovat model a vznikající kresbu je nad dětské síly. Pokud je zadán úkol, ve kterém mají děti zobrazit jevy, předměty a osoby z představy, bude vždy účelné vyjasnit některé znaky zobrazovaného jevu rozhovorem, či ukázkou.

Přemíra názornosti škodí, narušuje jednoznačnost dětské představy a bere dítěti jistotu v práci. Další zásadou je aktivnost, která stimuluje a udržuje dětskou aktivitu. Při výtvarné činnosti na zvolené téma si děti vybavují živé představy. Citově i rozumově se zaměřují na zvládnutí daného tématu a silou vůle překonávají při své práci těžkosti psychologického i technického charakteru. Výtvarná výchova má spolu s hudební a slovesnou výchovou přinést do předškolní výchovy prvek tvořivosti.⁴²

---

⁴⁰ Srov. KARBUSICKÁ, L. *Výtvarná výchova a dítě*, s. 52.

⁴¹ Srov. Tamtéž, s. 70.

⁴² Srov. UŽDIL, J., RAZÁKOVÁ, D. *Metodika výtvarné výchovy na mateřské škole*, s. 49-51.

2.4.2 Pedagogické přístupy

Pedagogické přístupy se musí v předškolním období již diferencovat. Měly by se respektovat různé typy dětských osobností, které pochopitelně mají své znaky odlišné. Úkolem pedagoga je všimnout si nekreativních dětí a podporovat jejich odvalu a samostatnost. Děti senzitivnější, necháme pracovat samostatně a umožňujeme jim výtvarnou činnost. Výtvarný proces musí být pedagogem dobře motivován.⁴³

2.5 Hra a její důležitost

Tvořivou aktivitu projevují děti v první řadě ve svých hrách. Vše souvisí s dětským chápáním světa v určitém vývojovém období. Hra je celoživotní činností člověka, největší důležitost má v předškolním věku dítěte, ale i v dospělosti má svůj význam. Hra je prostředkem poznávání, přetváření i prožívání. Její účastníci žijí intenzivním životem, vzkládají do ní všechny své schopnosti, rozum, vůli a cit.⁴⁴

Hra je pro dítě důležitou formou přípravy pro budoucí životní situace. Ve hře jsou uloženy doposud získané individuální životní zkušenosti, vlastní postřehy a zkušenosti, i odpozorované věci ze života dospělých. Bez nápadu, představivosti a odvahy nelze řešit stále vznikající situace.⁴⁵

2.6 Hra jako respektovaná potřeba i metoda

Hra, umožňuje rozvíjet dětskou osobnost, bez něho by pozdější estetický zážitek nebyl možný. Hračka ožívá teprve za pomoci dětské představivosti a sama pomáhá účinně rozvíjet duševní funkci. Smysly jako zrak a hmat jsou při styku s hračkou nejpřirozenějším způsobem jejího poznání. Velký význam má také, mohou-li si děti hračku vyrobit samy.⁴⁶

Hra je základní potřeba dětí a v předškolním období by měla být intenzivně naplňována. Již batole si začíná viditelně hrát, napodobovat činnosti dospělého. Po třetím roce života má hra další, pro rozvoj dítěte významný přínos. Dítě má příležitost se realizovat podle svých zkušeností, dovedností, představ a tvořivosti. Prostřednictvím spontánního učení a vlastního tempa dítě přichází na fungování okolního světa. I starší

---

⁴³ Srov. KARBUSICKÁ, L. *Výtvarná výchova a dítě*, s. 13.

⁴⁴ Srov. HLAVSA, J. a kol., *Psychologické metody výchovy k tvořivosti*, s. 24-30.

⁴⁵ Srov. UŽDIL, J. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta*, s. 103.

⁴⁶ Srov. UŽDIL, J., RAZÁKOVÁ, D. *Metodika výtvarné výchovy na mateřské škole*, s. 24.

dítě potřebuje skrze hru pocítit uznání a ocenění své činnosti. Rovnováha ve výchově zajisté platí jak pro umožnění volné hry, tak i pro záměrné podněcování rozvoje poznání dítěte.⁴⁷

Pedagogická práce často užívá hru jako metodu k naplnění výchovně vzdělávacích cílů. Hry navozené a vedené pedagogem mohou mít význam motivační, ale i výchovný a vzdělávací. Musíme přihlížet a zohledňovat vývojové potřeby dětí ve skupině.⁴⁸

„Dítě se samo posouvá prostřednictvím svého vnitřního popudu i okolních situací, na které chce reagovat. Objevovat si je a uzpůsobit tak, aby je mohlo zařadit do svého chápání světa, a to všechno prostřednictvím tvořivého jednání spojeného s komplexní aktivitou celé osobnosti.“⁴⁹

Hra je živnou půdou pro rozvíjení dítěte, umožňuje mu aktivně se vypořádat s podněty z okolí, užívat je, proměňovat je tak, aby je mohlo pochopit a přijmout, vracet se k nim a z toho všeho se radovat a těšit.⁵⁰

2.7 Výtvarná hra

„Pokud jde o hru, poznamenejme, že v piagetovském pojetí je sama kresba dítěte „formou semiotické funkce“, která má ve vývojové řadě místo mezi symbolickou hrou a obrazovou představou. Symbolická hra i kresba mají to společné, že obě jsou provázeny funkční radostí a mají v sobě samých svůj cíl.“⁵¹

Každá výtvarná tvorba je dětmi chápána jako hra. Podstatným znakem hry je spontánnost, ta přináší potěšení z činnosti. Vlastní princip hry je obsažen v kultuře lidstva. Přestože dětská výtvarná činnost má charakter hry, jejím hlavním smyslem je radostné spotřebování smyslové energie a plné soustředění na vyvolávání představ, pozorování vnějšího světa, manipulace s výtvarnými prostředky, materiálem, barvou a nástrojem. Zde je počátek kreativity člověka.⁵²

„Typickým znakem výtvarných her je možnost nejrůznějších druhů „řešení“ dané situace, jež mohou být srovnávána navzájem jen s vědomím, že se při nich zobrazil

---

⁴⁷ Srov. KOŽÁTKOVÁ, S. *Dítě a mateřská škola*, s. 105.

⁴⁸ Srov. KOŽÁTKOVÁ, S. *Dítě a mateřská škola*, s. 106.

⁴⁹ Tamtéž, s. 148.

⁵⁰ Srov. Tamtéž, s. 148.

⁵¹ UŽDIL, J. *Mezi uměním a výchovou*, s. 153.

⁵² Srov. KARBUSICKÁ, L. *Výtvarná výchova a dítě*, s. 21.

zvláštní psychický a neuromotorický typ dítěte. Nepostradatelná je atmosféra afektivního zájmu, vnitřní radosti. Autoregulativní principy, neuromotorická inhibice, sebekontrola všeho druhu nejsou ze hry vyloučeny (stejně jako momenty racionální, intencionální, kognitivní, napodobivé a jiné), všechny se však podrobují duchu hry, „zapojují se“ a nemají jednotlivě převládnout.“⁵³

Důležité je zjištění, že úloha výtvarné hry v lidském životě nikdy nekončí. Její formy se mění, diferencují a komplikují, jak člověk dospívá a zabydluje se ve společenských vztazích a v životní praxi.⁵⁴

2.7.1 Hry s výtvarnými materiály

Hry s výtvarnými materiály zahrnují činnosti, při kterých dítě manipuluje s novými, neobvyklými materiály, prakticky je zkouší. Tyto hry můžeme označit činnostmi neomezených možností, kde není nic zakázáno. Dítě se samo rozhodne, jaký materiál použije. Spojování a doplňování různých technik děti velmi baví a bývají při nich tvořivé. Hry s výtvarnými materiály dávají dětem nové příležitosti k rozmanitosti jejich tvorby a podněcují rozvoj fantazie a kreativity.⁵⁵

---

⁵³ UŽDIL, J. *Mezi uměním a výchovou*, s. 153.

⁵⁴ Srov. Tamtéž, s. 153-154.

⁵⁵ Srov. RAZÁKOVÁ, D. *Kreslíme, malujeme, modelujeme*, s. 123-124.

3. VOLNÝ ČAS

Volný čas je doba, kdy si můžeme svobodně zvolit určité činnosti, které konáme dobrovolně a rádi, přinášejí nám pocit uspokojení a radosti. Volný čas můžeme také chápat jako opak doby nutné práce a povinností a doby k obnovení sil.⁵⁶

„Pod pojem volný čas se běžně zahrnují odpočinek, rekreace, zábava, zájmové činnosti, zájmové vzdělávání, dobrovolná společensky prospěšná činnost i časové ztráty s těmito činnostmi spojené. Z hlediska dětí a mládeže do volného času nepatří vyučování a činnosti s ním související, sebeobsluha, základní péče o zevnějšek a osobní věci, povinnosti spojené s provozem rodiny, domácnosti, výchovného zařízení i další uložené vzdělávání a další časové ztráty. Součástí volného času nejsou ani činnosti zabezpečující biologickou existenci člověka (jídlo, spánek, hygiena, zdravotní péče).“⁵⁷

Typickou zvláštností volného času dětí a mládeže je, že z výchovných důvodů je potřeba jeho pedagogické ovlivnění. Děti nemají dostatek zkušeností, neorientují se ve všech oblastech zájmových činností, a proto potřebují citlivé vedení. Aby toto vedení bylo účinné, mělo by být nenásilné, nabízené aktivity pestré a přitažlivé, účast dobrovolná. To, do jaké míry bude volný čas dítěte ovlivňován, závisí na jeho věku, psychické i sociální vyspělosti a na charakteru rodinné výchovy.

Děti svůj volný čas tráví ve velmi různém prostředí. Může to být doma, ve škole, v různých organizacích a institucích. Hodně dětí tráví volné chvíle na ulici, venku a to často bez dohledu dospělé osoby či kohokoli jiného. Výchova dětí je tímto ohrožena a často i jejich bezpečnost. Děti mají poměrně mnoho volného času, proto by měla mít společnost zájem na tom, jak děti svůj volný čas tráví. Na prvním místě, je to samozřejmě záležitost rodiny, ale ta pro tuto funkci má nejen nedostatek času, ale chybí jí i potřebný materiál a odborná kvalifikace. Tudíž kvalitní výchova dětí ve volném čase má výrazný preventivní význam.⁵⁸

Bezprostředně s výchovou ve volném čase souvisí záměrné a cílevědomé utváření životního stylu. Jeho součástí je využívání volného času. Životní styl bývá lidmi charakterizován rozmanitými způsoby. Je to specifický způsob uspořádání činností,

---

⁵⁶ Srov. PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*, s. 13.

⁵⁷ Tamtéž, s. 13.

⁵⁸ Srov. Tamtéž, s. 13-14.

konání lidí, vztahů, vědomí hodnot, norem a věcného prostředí ve společnosti, které je sjednocení životních způsobů člověka.⁵⁹

Životní způsob v rodině samozřejmě ovlivňuje postoj dětí ke vzdělávání a výchově a tím i jejich výsledkům. Toto se týká i dětí předškolního věku.

Životní styl je souhrn životních forem, které jedinec aktivně prosazuje.

Zahrnuje zejména:

- *Uspořádání materiálních a sociálních podmínek, jejich aktivní ovlivňování a využívání.*
- *Hodnotovou orientaci člověka.*
- *Jednání člověka.*⁶⁰

Jedním ze znaků životního stylu je využívání volného času.

Z hlediska výchovy ve volném čase lze vymezit dílčí výchovné cíle:

- *Naučit vychovávané jedince dobře využít materiálních podmínek pro trávení volného času.*
- *Ovlivňovat volbu jednotlivců a sociálních skupin, v nichž jedinec tráví volný čas, strukturu a dynamiku skupin.*
- *Vést vychovávané k reálnému hodnocení volného času; hodnota volného času nemá být podceňována ani přeceňována.*
- *Podporovat aktivní využívání volného času, aktivní zájem.*⁶¹

Ideálním stavem je rovnováha sféry povinností a sféry volného času. Na způsobu hospodaření s volným časem a na utváření životního stylu se velmi významně podílí rodina.⁶²

3.1 Základní lidské činnosti ve volném čase

Výchova ve volném čase má zřetelně aktivní charakter. Činnosti ve volném čase jsou základními pedagogickými prostředky. V této oblasti je možné obsah výchovy vymezit z různých hledisek a rozdílnými způsoby. Základní lidské činnosti – hra, učení a práce jsou jedním z nich. Pedagog může ovlivnit složení aktivit, jejich zařazení do režimu

⁵⁹ Srov. HÁJEK, B. a kol. *Pedagogické ovlivňování volného času*, s. 69.

⁶⁰ Tamtéž, s. 69.

⁶¹ Tamtéž, s. 69.

⁶² Srov. PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*, s. 32.

dne. Pozorování jedinců při činnostech a posuzování výsledků činností má velký význam pro pedagogickou diagnostiku. Hra, učení a práce se v rámci volnočasových aktivit uplatňují, každá má své zvláštnosti, ale nelze je v praxi od sebe přesně oddělit, navzájem se prolínají. Můžeme říci, že hrou, ale i prací se člověk učí, že učit se můžeme formou hry a některé pracovní činnosti mohou dostat hrovou povahu.⁶³

3.1.1 Hra a její využití ve volném čase

Ve volnočasových aktivitách má významné místo hlavně hra. Jde o nejpřirozenější aktivitu dítěte. Na člověka působí příjemně, dodává pozitivní prožitky, radost ze hry, dopřává relaxaci, nenásilné, bezděčné učení, rozvoj všech složek osobnosti a má také významnou roli při socializaci. Děti se učí zapojovat se do skupiny, podříditi se pravidlům hry a zvládat pravidla sociálního soužití. Hra má svůj význam ve všech věkových obdobích. S přibývajícím věkem se mění charakter hry i samotný přístup k ní, obsah souvisí s osobními zájmy a zájmovými činnostmi.⁶⁴

Hra je v životě předškolního dítěte hlavní činností, je pro něj dominantou. Dítě by při hře mělo být spontánní, vynalézavé, plné radosti, mělo by prožít dobrodružství a získat kamarády. Mělo by se začít jednat o opravdovou hru s jiným dítětem. Dospělý člověk by měl dát dítěti směr a možnosti rozvoje fantazie, např. ukázat že je možné si s druhým dítětem hrát na obchod, na zvířátka, na jízdu autobusem apod. Důležité je dítě podporovat, aby hru samo rozvíjelo, zapojilo fantazii, spolupracovalo s dalším dítětem. Děti si mohou rozdávat navzájem různé role a úkoly, např. hra na maminku a tatínka. Dítě se takto připravuje na období, kdy bude velké a tyto hry budou normální součástí jeho života.⁶⁵

Hry můžeme rozdělit podle různých kritérií: vývojového hlediska, podle druhu zapojení psychických procesů, míry a způsobu pedagogického usměrňování a využití, podle obsahu hry, počtu hráčů, doby trvání, prostředí, ve kterém hra probíhá apod.⁶⁶

Nedílnou součástí pedagoga volného času či vychovatele je dobrá a různorodá znalost her pro různé příležitosti. Pokud pedagog dokáže děti zaujmout, správně vybranou hrou, zvyšuje se u něj přirozená autorita i pozitivní vztah vychovávaných dětí.

---

⁶³ Srov. HÁJEK, B. a kol. *Pedagogické ovlivňování volného času*, s. 124.

⁶⁴ Srov. Tamtéž, s. 125.

⁶⁵ Srov. ŠPAŇHELOVÁ, I. *Průvodce dětským světem*, s. 75-76.

⁶⁶ Srov. HÁJEK, B. a kol. *Pedagogické ovlivňování volného času*, s. 125.

Pedagogovi volného času nesmí rozhodně chybět radost ze samotné hry a určitá hravost. Jako zdroj nápadů pro hry mohou být pedagogovi osobní zkušenosti, doba profesní přípravy, různé druhy celoživotního vzdělávání nebo zkušenosti kolegů či jiných osob. Tvořiví pedagogové si hry umějí přizpůsobit nebo je dokonce zvládají sami vymýšlet. Úžasným zdrojem inspirace bývají vlastní vzpomínky na dětství.⁶⁷

U dětí předškolního věku má dominující význam hračka. Způsob života společnosti a její civilizační úroveň odrážejí právě hračky. Děti si mohou hrát jak s náhodně nalezenými předměty (kamínky, špalíčky, provázky), tak s hračkami vyrobených z různých přírodnin. Současná moderní doba a průmysl přinesl spousty nových druhů hraček a materiálů. S tím je spojena i pozornost řady odborníků – technologů, výtvarníků, lékařů, pedagogů, psychologů, ale i ekonomů.

Hračka po estetické stránce spojuje skutečnost a představivost. Měla by podporovat rozvoj fantazie, tvořivosti, pozornosti, vkusu a citu pro krásu. Umělecké zpracování by mělo hlavně pocházet z dětské představy. Estetický vzhled hračky musí být vyrovnaný její funkčností.⁶⁸

3.1.2 Učení a jeho zvláštnosti ve volném čase

Pojem učení můžeme definovat jako osvojování informací, dovedností, ale i utváření rysů osobnosti. Učení je celoživotní proces, ale největší význam má v dětství. Může probíhat samovolně nebo jako úmyslně usměrňované.

V rámci činností dětí ve volném čase se objevují tyto druhy učení:

- Učení senzomotorické – je to učení koordinace pohybů a činnosti smyslových orgánů. Uplatňuje se při tělovýchovných a sportovních aktivitách a sebeobsluze.
- Učení poznatkům – je to osvojení znalostí a nových poznatků. Např. nácvik písni, básní a dramatizace.
- Učení metodám řešení problémů – je to rozvíjení samostatných myšlenkových operací a intelektuálních schopností.
- Sociální učení – je to učení nápodobou, ztotožnění se s různými vzory osob, osvojení komunikace a dovedností vzájemného lidského působení a vnímání.⁶⁹

---

⁶⁷ Srov. HÁJEK, B. a kol. *Pedagogické ovlivňování volného času*, 125.

⁶⁸ Srov. Tamtéž, s. 126.

⁶⁹ Srov. Tamtéž s. 127.

Člověk se učí při všech druzích činností: zájmových, veřejně prospěšných aktivitách, odpočinku a rekreaci.

Učení probíhá ve třech fázích:

- Přípravná/motivační – pedagog hledá nejúčinnější motivaci k činnosti.
- Realizační – učení probíhá rovnou při činnostech.
- Hodnotící – důležité je pozitivní hodnocení, ocenění snahy, vyzvednutí úspěchů a kladných rysů osobnosti.⁷⁰

Při učení ve volném čase má pedagog volného času zvláštní funkci, navozuje vhodné činnosti pomocí nápadité motivace, radí, pomáhá, inspiruje, projevuje důvěru a sympatie. Poskytuje bezděčné učení, vzbuzuje pozornost, vytváří příjemné prostředí a pohodovou atmosféru.⁷¹

3.1.3 Výchova k práci

Za práci je považována lidská činnost, která vytváří materiální nebo duchovní hodnoty. Tato aktivita je dominantní hlavně u dospělých lidí, ale i na děti a mládež jsou kladeny specifické požadavky. Můžeme rozlišovat práci fyzickou (manuální) a psychickou (duševní), ale každá práce obsahuje, v různé míře, obě složky.

Výchova k práci je důležitou součástí výchovy v rodině. Je správné vychovávat děti už od útlého věku k práci, mají své malé povinnosti a učí se sebeobsluze.

K nejoblíbenějším manuálním dovednostem u menších dětí patří zájmové činnosti, zejména rukodělného a pracovní-technického zaměření. Táboření, turistika a pobyty v přírodě jsou oblíbené pro svůj nádech dobrodružství a romantiky.

Výchova k práci hodně souvisí s přípravou na volbu povolání, výběrem profese a následným uplatněním na trhu práce.⁷²

---

⁷⁰ Srov. HÁJEK, B. a kol. *Pedagogické ovlivňování volného času*, s. 128.

⁷¹ Srov. Tamtéž, s. 129.

⁷² Srov. Tamtéž, s. 129-130.

3.2 Zájmové činnosti dětí

„Zájmové činnosti chápeme jako cílevědomé aktivity zaměřené na uspokojování a rozvíjení individuálních potřeb, zájmů a schopností. Mají silný vliv na rozvoj osobnosti i na správnou společenskou orientaci.“⁷³

Zájmy jsou spojeny s celkovým zaměřením osobnosti a můžeme je popisovat jako relativně stálé pokusy zabývat se činnostmi nebo objekty, které člověka zaujímají po stránce poznávací nebo emocionální. Zájmy řadíme mezi vlastnosti aktivačně-motivační, ty člověka vedou k aktivitě a motivaci směřující za určitým cílem. Dosažení cíle je doprovázeno pozitivní atmosférou a radostí. Zájmy mají úzké spojení s nadáním a dovednostmi člověka, které ho podporují k vykonávání určité aktivity s citovým prožitkem.⁷⁴

V předškolním věku se dítě začíná samovolně orientovat na určité zájmy. Nejčastěji k tomu využívá podněty ze zájmových činností rodičů, ale může se stát, že dítě je již v tomto období zaujato a inspirováno jinou životní oblastí či profesí. Z hlediska časového trvání mají většinou krátkodobý charakter, ale je důležité dětské zájmy nezlehčovat. Dítě zkusí své možnosti a snaží se o důkladnější poznání určité aktivity. Děti v předškolním věku se od sebe začínají výrazně odlišovat. V častých případech rodiče hledají zájmové činnosti pro své ratolesti, aby podpořili a uspíšili jejich vývoj. Chtějí děti specializovat v nějakém oboru, a proto je přihlašují do různých kroužků – umělecky, sportovně či intelektuálně zaměřených. Důležité je dítě nepřetěžovat a ponechat mu dostatek prostoru pro hru v rodině a s vrstevníky.⁷⁵

3.2.1 Výtvarné zájmové činnosti

Výtvarné činnosti se zahrnují do skupiny tzv. estetickovýchovných zájmových činností, které působí na estetické vztahy dětí k přírodě, společnosti, kulturním a materiálním hodnotám.⁷⁶

„Pro estetickovýchovnou zájmovou činnost jsou významné všechny aktivity, ve kterých se uplatňuje estetický vztah ke skutečnosti – kulturní akce, různé typy vycházek,

---

⁷³ PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*, s. 92.

⁷⁴ Srov. Tamtéž, s. 92-93.

⁷⁵ Srov. KOŤÁTKOVÁ S. *Dítě a mateřská škola*, s. 54.

⁷⁶ Srov. PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*, s. 96.

*přehlídky činností apod. Zvláště významné jsou vlastní tvořivé aktivity. Tyto činnosti přinášejí nové a emocionálně cenné zážitky a stávají se i silným motivačním prvkem.*⁷⁷

Výtvarné zájmové činnosti zahrnují:

- Využití různých výtvarných technik (kresba, malba, modelování), výtvarné osvojování skutečnosti.
- Práce s výtvarnými prostředky (dekorativní práce, hry s barvou, modelování a organizace prostoru).
- Chápání a poznávání výtvarného umění (studium literatury o výtvarném umění, návštěvy výstav).
- Aplikace estetických a dalších požadavků na životní prostředí (stolování, kultura těla a oblékání).⁷⁸

Zájmy se nestále vyvíjí, jejich obsah se odlišuje podle věku, náročnosti práce, stupně obecnosti či specializovanosti apod. V předškolním období převládá u dětí hlavně zájem o činnost samotnou.⁷⁹

---

⁷⁷ PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*, s. 96.

⁷⁸ Srov. Tamtéž, s. 96.

⁷⁹ Srov. Tamtéž, s. 97.

4. PŘEDŠKOLNÍ VĚK

Předškolní věk můžeme charakterizovat jako vývojovou etapu od tří do šesti let. V tomto období máme dva vývojové mezníky, na začátku je dokončení základního pohybového vývoje a rozvoj sebeuvědomění, na konci první strukturální proměna a vstup do školy. Vývoj je pozvolnější, než tomu bylo dříve.⁸⁰

„Období předškolní je nejpozoruhodnější etapou vývoje lidského jedince, spojuje vše, co bylo u dítěte vrozeno, s tím co se výchovou a učením stane zlatým mostem k budoucí dospělé osobnosti. Je to doba, na kterou si již v dospělosti vzpomínáme, ke které se vracíme, která zanechává v naší paměti již mnohé stopy.“⁸¹

4.1 Tělesný vývoj

V předškolním období se tělesné dispozice docela mění, dítě přestává mít typickou zaoblenost a buclatost. Vývoj se zaměřuje na růst do výšky, ale i přibývání na hmotnosti dítěte. Protože je organismus celkově silnější, dítě může prokazovat neustále větší výkony. Pro rozvoj svalstva a kostry má dobrý vliv dostatečný pohyb. Pokračuje osifikace kostry, ale kosti jsou ještě stále měkčí a pružnější než u dospělého člověka. Toto má svou výhodu, při velké pohyblivosti a počtu pádů, ke kterým občas dochází. Jedno z rizik jsou ortopedické poruchy. Důležité je jim předcházet tím, že nebudeme organismus dítěte neúměrně zatěžovat.⁸²

U dětí předškolního věku je samozřejmě velmi důležitý rozvoj činnosti mozku, který se stal vynalézavou pracovnou, kde dochází ke zpracování nových vjemů a podmětů. Při velké pohybové aktivitě klesá, hlavně u chlapců, množství tělesného tuku. Dokončuje se prořezávání mléčných zubů, tudíž s nástupem do školy bývá dočasný chrup kompletní.⁸³

---

⁸⁰ Srov. TRPIŠOVSKÁ, D. *Vývojová psychologie pro studenty učitelství*, s. 31.

⁸¹ LISÁ, L., KŇOURKOVÁ, M. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*, s. 174.

⁸² Srov. TRPIŠOVSKÁ, D. *Vývojová psychologie pro studenty učitelství*, s. 31.

⁸³ Srov. LISÁ, L., KŇOURKOVÁ, M. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*, s. 169-170.

4.2 Vývoj základních schopností a dovedností

4.2.1 Rozvoj motoriky

Motorický vývoj můžeme označit jako neustálé zdokonalování pohybové koordinace, větší hbitost a eleganci pohybů. Dítě předškolního věku už dobře utíká, seběhne hbitě ze schodů, skáče, leze po žebříku, vydrží stát déle na jedné noze, dokáže seskočit z nízké lavičky, umí házet míč po vzoru dospělé osoby. Narůstající dětská zručnost se rychle projeví v jeho soběstačnosti – samo se svléká a obléká, i když občas potřebuje malou pomoc, hlavně s volbou správného oblečení, obouvá si botičky a zkouší zavazovat tkaničky, samostatně jí. Mytí rukou zvládá bez problémů, na toaletě potřebuje jen malou pomoc. Zvládá vykonávat i jednodušší drobné pracovní činnosti.⁸⁴

V této etapě se rozvíjí jemná motorika, to jsou pohyby vyžadující velmi jemnou svalovou koordinaci, hlavně souhra drobného svalstva prstů. Dítě se rádo učí pracovat s tužkou, nůžkami a jinými nástroji. Maluje, kreslí, modeluje, vystříhuje, lepí a skládá z papíru různé skládačky. Dítě svou zručnost cvičí pomocí různých her s pískem, kostkami a plastelínou. Hra, která je hlavní činností dítěte, má veliký význam pro rozvoj jeho manuální zručnosti.⁸⁵

Kresba u dítěte předškolního věku má prudký vývoj. Třileté dítě umí namalovat kruh, čtyřleté křížek, pětileté čtverec a v šesti letech dítě umí už i trojúhelník. Kresba postavy člověka se postupně vyvíjí s věkem dítěte. Čtyřleté dítě zvládá nakreslit hlavonožce (tj. hlava s očima, od které vedou čárky jako ruce a nohy). V pěti letech umí dítě nakreslit hlavní části těla – hlavu, trup, čárky jako ruce a nohy. Postava člověka, kterou kreslilo šestiletého dítěte už má i jednotlivosti např. prsty u rukou, uši, apod. a také různé ozdoby jako knoflíky, klobouk, náušnice apod. Kresba je důležitou součástí života, může mít významnou funkci ve vztahu mezi rodičem a dítětem. Podle dětské kresby, může rodič zjistit nějaký problém, obavu či trápení, ale i radosti.⁸⁶

4.2.2 Vývoj řeči a myšlení

Během předškolního období se řeč velice zdokonalí. Třileté dítě zpravidla umí říct krátké říkanky, má rádo krátké pohádky. Ve čtyřech letech umí používat pády a časy, nevdá, když se ještě někdy splete. Charakteristické pro pětileté dítě je správné

---

⁸⁴ Srov. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*, s. 88.

⁸⁵ Srov. TRPIŠOVSKÁ, D. *Vývojová psychologie pro studenty učitelství*, s. 31.

⁸⁶ Srov. ŠPAŇHELOVÁ, I. *Průvodce dětským světem*, s. 79-81.

používání pádů, časů, osob, malé nepřesnosti se objevují ve složitějších větách. Děti mívají problém se sykavkami a s výslovností „r“ nebo „ř“. Velký význam pro rozvoj řeči je si s dítětem hodně povídat, komentovat věci a nechat mu dostatek prostoru k vyjádření.⁸⁷

Myšlení v předškolním věku prochází velmi intenzivním rozvojem. Dochází k pokroku ve všech podobách myšlení, v pojmech, soudech i úsudcích. Je to dáno tím, že se neustále zlepšuje práce mozkové kůry a všech poznávacích procesů. Myšlenkové operace se zdokonalují: analýza, syntéza, třídění, srovnávání a zobecňování. V předškolním období dítě objevuje a zkoumá vztahy a vzájemné souvislosti mezi věcmi. Zajímá se o jejich význam, původ, příčinu či účel. V tomto období je charakteristickým znakem myšlení – konkrétnost a názornost, dítě nedovede myšlením zpracovat něco, k čemu nemá dostatečné množství smyslových údajů. Útržkovitost a nepropojenost je typickým znakem myšlení předškolních dětí. Myšlení chybí celkový přístup, dítě obvykle zpozoruje jen jednu vlastnost objektu a při uvažování je dosti stabilní. Dítě má tendenci upravovat si realitu, aby pro něj byla zřetelná a přijatelná, jeho myšlení je sobecké.⁸⁸

4.2.3 Vývoj poznávacích procesů

Díky poznávacím procesům, které jsou velmi intenzivní, může dítě neustále podrobněji poznávat svět kolem sebe. Tyto procesy se postupně vyvíjí s vývojem nervové soustavy a zkušenostmi dítěte. Mezi vývojové zvláštnosti patří např. vnímání prostoru, času, paměť apod. V předškolním věku se poznávací procesy kvalitativně mění, především vnímání. Dítě přestává vnímat věci jako celek, ale začíná si všímat více detailů a to zejména u zrakového vnímání.

U sluchového vnímání jsou hlavní pokroky v řeči, dítě rozlišuje i hlásky zvukově si velmi podobné a samo je správně vyslovuje. Také se mění intenzita a rozměr, dítě je schopno rozlišit výšku a polohu tónu a některé dovedou i intonovat.

Při vnímání prostoru má dítě sklon k přeceňování určitého místa co do velikosti, zahrada se mu zdá větší než dospělému člověku. Nevnímá hloubku, postupně rozlišuje pojmy jako blízko-daleko, uzavřený-otevřený, vně-uvnitř.

---

⁸⁷ Srov. ŠPAŇHELOVÁ, I. *Průvodce dětským světem*, s. 78-79.

⁸⁸ Srov. TRPIŠOVSKÁ, D. *Vývojová psychologie pro studenty učitelství*, s. 33.

Dítěti v předškolním věku dělá vnímání času potíže. Dítě časové úseky přeceňuje, není schopno je vnímat reálně, jsou pro něj delší než pro dospělého člověka. Určování minulosti i budoucnosti je pro dítě obtížné.

Obraznost, živelnost a citovost jsou typické pro paměť dítěte předškolního věku. Dítě si nejnázve zapamatuje materiál, který u něj vyvolal pozitivní citové zážitky (radost, obdiv, nadšení apod.) nebo i podněty s negativními citovými zážitky. Na začátku tohoto období je paměť zřetelně mimovolná, děti si věci pamatují bezděčně, neplánovitě, bez předem daného úmyslu. Umí pár veršů, pamatují si děj pohádek, někdy tak přesně, že vyžadují přesně stejné, doslovné vyprávění. Až ke konci předškolního věku můžeme vidět zapamatování záměrné. Dítě si pamatuje i podněty, které se ho nijak citově nedotýkají.⁸⁹

4.3 Socializace

Socializace je začleňování se do společnosti lidí, při které se osvojují formy a pravidla sociálního chování. U dítěte předškolního věku má největší vliv na socializaci rodina.⁹⁰

Langmeier člení tento socializační proces na tři vývojové fáze:

- 1. Vývoj sociální reaktivity – tj. postup bohatě diferencovaných emočních vztahů k lidem v blízkém i širším společenském okolí. Sociální reaktivita se projevuje v chování a komunikaci s rodiči i v navazování kontaktu s osobami širšího sociálního prostředí.*
- 2. Vývoj sociálních kontrol a hodnotových orientací souvisí se začleňováním dítěte do širšího sociálního prostředí, kdy si jedinec postupně osvojuje na základě vnímání příkazů, zákazů, pochval určité normy chování a hodnotové orientace, které přijímá za své a které uplatňuje ve svém budoucím chování.*
- 3. Osvojování sociálních rolí znamená, že se dítě postupně vpravuje do takových vzorců chování, které jsou od něho očekávány v rodině nebo v širší společnosti (škola apod.). Jde o celistvé, navzájem související chování a činnosti. V rodinném soužití dítě vnímá postavení každého člena rodiny i jejich významové odlišení. Uplatnění role otce i matky má proto velký význam i ve*

---

⁸⁹ Srov. TRPIŠOVSKÁ, D. *Vývojová psychologie pro studenty učitelství*, s. 31-32.

⁹⁰ Srov. LISÁ, L., KŇOURKOVÁ, M. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*, s. 186.

*výchově k rodičovství a je pro dítě vzorem, který ovlivní jeho chování v jeho vlastní budoucí rodině.*⁹¹

Socializace je ovšem proces celoživotní a to s řadou vzájemného působení jedince s druhými lidmi. Předškolní období může být do jisté míry kritické, zejména pokud jde o osvojování sociálních kontrol a sociálních rolí. I přes velké pokroky v sociálním chování je dítě předškolního věku neustále nejvíce závislé na svých rodičích. Vztahy dítěte s jinými dětmi bývají dost často nahodilé, nestálé a méně trvalé. Ale důležité je v tomto věku dítěte nepodceňovat vliv druhých dětí. Je dobré, když dítě v předškolním období má možnost trávit čas v kolektivu dětí, ať už ve školce nebo mateřském centru. Pouze v jejich společnosti se naučí způsobům chování, určitá pravidla, která se od pravidel doma liší, bránit a stát si za svým názorem, pomáhat slabším, dělat kompromisy apod. Tyto zkušenosti pro něj budou později důležité.⁹²

4.4 Hra

Důležitou úlohu pro předškolní dítě v procesu socializace má právě hra. Toto období můžeme označit obdobím hry, která je hlavní činností dítěte. Hra je duševní nebo tělesná činnost, která je vykonávána, protože přináší dítěti uspokojení sama o sobě, nebo její smysl stojí mimo vlastní hru a pak se stává způsobem k dosažení jiných cílů.⁹³

Hra má pro dítě mimořádný význam, po stránce duševní, sociální a etické. Přispívá k celkové duševní pohodě, působí na citovou vyrovnanost dítěte, rozvíjí představivost a dovednosti. Předškolní dítě činnostmi navazuje vztahy k druhým dětem i dospělým osobám, upevňuje svou sebedůvěru, koriguje své chování a je přístupnější při výchově. Hra se postupně vyvíjí ze senzomotorické činnosti, přizpůsobení se na nové zátěžové situace a také hodně odráží atmosféru, ve které dítě vyrůstá. Hra je projevem dětské dynamiky, představivosti a minulé zkušenosti.⁹⁴

Charakteristické rysy hry:

- *Symboličnost: Vzniká nápodobou ve spojení s představami. Předměty se stávají pro dítě symboly.*

---

⁹¹ LISÁ, L., KŇOURKOVÁ, M. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*, s. 186.

⁹² Srov. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*, s. 94-100.

⁹³ Srov. Tamtéž, s. 100.

⁹⁴ Srov. TŘESOHlavÁ, M. a kol. *Dřív než půjde do školy*, s. 43.

- *Spontánnost: Hravá činnost vyrůstá z vnitřních potřeb dítěte a je poměrně málo závislá na vnějších okolnostech. Převládá vnitřní motivace, dobrovolné rozhodnutí.*
- *Citová účast: Hra je důležitým činitelem prožívání citových stavů ostatních lidí (hra na maminku a tatínka, princezny apod.). Činitel sebeuvědomění se projevuje v přejímání určité role ve hře, což se projevuje i v tvorbě nových citů.⁹⁵*

Hra doprovází dítě ve všech vývojových obdobích. Pomocí hry dítě získává nové zkušenosti, učí se z ní a pomáhá mu vyrovnat se s okolním světem.

---

⁹⁵ TŘESOHLAVÁ, M. a kol. *Dřív než půjde do školy*, s. 43.

5. PRAKTICKÁ ČÁST

5.1 Úvod

V praktické části mé bakalářské práce pracuji s dětmi v mateřském centru Sluníčko. Toto mateřské centrum jsem si vybrala z důvodu, že jeho prostředí dobře znám, je velmi příjemné, pěkné a klidné. Sluníčko navštěvuji se svým dvouletým synem. Maminky a hlavně děti již částečně znám a to pro mne bylo velmi důležité pro spolupráci. Vím, co od jednotlivých dětí mohu očekávat, a není obtížné zjistit, jestli je činnost bavila a zaujala. Pro svůj projekt jsem si vybrala dopoledne, kdy probíhá tzv. Miniškolička, kde je menší skupina dětí bez rodičů.

Jako téma projektu jsem si vybrala „Moře“. Při výběru tématu, mne toto napadlo jako první a ukázalo se, že to byla dobrá volba. Nebylo těžké vymyslet podoblasti, které se daly do výtvarné hry zahrnout – voda, pobřeží, písek, mušle, kamínky, ryby, lodě a dalo by se toho vymyslet ještě více.

Cíl: Cílem mého projektu bylo ukázat a přiblížit dětem předškolního věku různé techniky výtvarného tvoření pomocí výtvarné hry. Dále pak přirozenou formou – hrou, rozvíjet jejich vnímání, prožívání a také představivost, či jen připomenout vzpomínky na moře. Jaké je, jak chutná, jakou má barvu, co v něm žije apod. Také mi jde o rozvoj tvořivosti a fantazie. Chci, aby se děti naučily naslouchat a komunikovat s ostatními lidmi. Pomocí výtvarného projektu si děti zlepší hrubou a jemnou motoriku, vnímání všemi smysly, vytrvalost a důslednost. Ráda bych, aby děti při motivaci a tvoření něco prožily, procítily a skrze hru poznaly nejen výtvarnou činnost, ale i harmonicky rozvíjely svou osobnost, samostatnost, uměly se realizovat a vyjádřit se.

5.2 Výtvarně tvořivá činnost

5.2.1 Moře

Úkol: Představit dětem moře, povídat si o tom jaké je. Jak chutná? Co v něm lze najít, kdo v něm žije, co tam roste. Vyprávění vzpomínek, kdo už u moře byl, jestli se v moři koupal? Prohlédnutí obrázků v knížkách s mořskou tematikou.

Knihy: ⁹⁶

- Život v mořích
- Oceán

Cíl: rozvoj jemné motoriky, spolupráce, seznámení s mořským světem

Pomůcky: čtvrtka, barevné papíry, lepidlo

Postup: Ukázání obrázků moře a podmořského světa. Povídání o moři, o zážitcích a zkušenostech. Možnost ochutnávky slané vody. Děti roztrhají barevné-modré papíry na malé kousky, které nalepí na čtvrtku.

5.2.2 Pláž s mušličkami a kamínky

Úkol: U každého moře je i pláž. Jak taková pláž vypadá? Co se na ní dá všechno najít? Z písku se dají dělat bábovky, lze ho přesívat a přesýpat. A tak si takovou pláž u našeho moře vyrobíme.

Cíl: rozvoj jemné motoriky, koncentrace, spolupráce, fantazie a vyjádření pocitů

Pomůcky: čtvrtka s vyrobeným mořem, lepidlo, podložka - igelitový ubrus, krabice s kuskusem, mušličkami a kamínky, lžičky, bábovičky

Postup: Povídání s dětmi o pláži, následné seznámení s naším „pískem“ kuskusem. Necháme děti si s ním chvíli hrát a přesýpat. V písku budou zamíchané mušličky a kamínky, které děti během hry objeví. Pak se na zbylou prázdnou část čtvrtky rozetře lepidlo, posype kuskusem a nalepí mušle a kamínky.

5.2.3 Rybičky a želvičky

Pohybová hra: Rybičky, rybáři jedou

Cíl: procvičení rychlosti, obratnosti a vytrvalosti

Postup: Vymezení prostoru kde bude hra probíhat. Děti si mezi sebou zvolí jednoho rybáře, který bude ostatní děti – rybičky chytat. Rybář je na jedné straně místnosti a rybky se shromáždí na straně druhé. Rybář zvolá „Rybičky, rybáři jedou“ rozeběhne se a snaží se chytit co nejvíc úlovků. Stačí, když se kamarádů dotkne, tudíž se také stávají rybářem. Rybáři se musejí držet za ruce a pochytat tak všechny rybičky.

---

⁹⁶ Využití knih: HOLLIDAY, L. *Život v mořích* a NATIONAL GEOGRAPHIC, *Oceán*

Úkol: Připomenutí co v moři žije a vymalování připravených šablon rybiček a želviček.

Cíl: rozvoj jemné motoriky a fantazie

Pomůcky: šablony (rybičky a želvy), podložka – igelitový ubrus, vodové barvy, nevylévající se kelímek, lepidlo a štětce

Postup: Děti necháme, aby si připravené šablony pomalovaly vodovými barvami. Po zaschnutí je pak libovolně přilepily někam na čtvrtku s vyrobeným mořem a pláží.

5.2.4 Lodičky

Hra: Pouštění lodiček

Cíl: ukázat jak na vodní hladině plují lodičky, rozvoj jemné motoriky a trpělivosti

Pomůcky: miska s vodou, skořápky od vlašských ořechů, hadr

Postup: Misku naplníme vodou. Děti mohou postupně pokládat na vodní hladinu jednotlivé skořápky a pozorovat jak lodičky ze skořápek plují po vodě.

Úkol: Povídání o lodích, k čemu se používají a jaké druhy lodí znají. A ani na našem vyrobeném moři nesmí lodičky chybět.

Cíl: rozvoj jemné motoriky, fantazie, rozvoj zručnosti v práci s papírovým materiálem

Pomůcky: bílé a barevné papíry, voskovky, lepidlo

Postup: Děti si složí z papíru, podle mého návodu lodičku. Mohou si ji libovolně domalovat voskovkami a pak přilepit na předem námi připravené moře.

5.3 Reflexe

Cílem mé výtvarně tvořivé činnosti bylo rozšířit vědomosti o části přírody, která může být dětem předškolního věku trochu vzdálená, konkrétně moře. Když jsem, poprvé přišla za pracovníci mateřského centra Sluníčko s prosbou uskutečnit zde můj výtvarný projekt k bakalářské práci, byla ráda. Ale také mne upozornila, že některé děti se pravděpodobně účastnit nebudou, některé budou nadšené, jelikož moc rády tvoří, a jiné mnou připravené výtvarné činnosti nezvládnou. Jak jsem již psala, některé děti jsem už částečně znala, s nimi od začátku šla spolupráce a komunikace snáze, a i ostatní děti se

rychle přidaly. Výhodou byla práce v malé skupině, protože jsem se mohla individuálně věnovat a pomáhat každému dítěti zvlášť. Snažila jsem se volit výtvarnou činnost podle věku a schopností dětí, ale zkoušela jsem zařadit i netradiční techniky. Důležitá byla hlavně motivace, a chvílemi jsem byla překvapena, jak snadné bylo děti motivovat. Ony se v podstatě od začátku těšily, že budou něco vyrábět. Jakmile jsem vyndala knihu s obrázky moře, už kolem mne všichni seděli a nedočkavě čekali, co budu povídat a ukazovat. Za můj nejlepší úspěch ve výtvarném projektu bakalářské práce, považuji dvě motivační výtvarné hry. Prvním byla hra s pískem a následnou výrobou pláže. Ta děti opravdu nadchla a dokonce jeden chlapec byl zaujatý tak, že jsem ho nemohla od krabice s pískem odtrhnout. Druhou hrou bylo pouštění lodiček po vodě. Myslím si, že tato hra se dětem velmi líbila. Práce s větším množstvím vody nebývá u pedagogů moc oblíbená, ale děti ji většinou milují. Snažila jsem se všechno podat hravou, nenucenou formou. Používala jsem vyprávění s ukázkou obrázků, pohybovou hrou či zapojení fantazie s reálnou ukázkou.

5.4 Výsledky činností

Výsledky práce byly pozitivní i negativní. Něco se povedlo více, něco méně.

U výroby moře proběhlo všechno výborně. Dětem technika trhání a lepení barevných papírů šla bez problémů. Velmi se jim líbily knihy s obrázky moře i podmořského světa a vyprávění o nich.

Výroba pláže s mušličkami a kamínky myslím děti zaujala nejvíce a evidentně je i hodně bavila. Po dobu, kdy si děti mohly hrát s pískem a hledat v něm kamínky a mušle, byly nesmírně soustředěné a hezky spolu komunikovaly, co kdo zrovna staví, nakládá či vaří. Následné nalepení kuskusu a ozdobení vzniklé pláže svými nálezy bylo zajímavé. Každý se těšil, že si podle svých představ přilepí mušličky a kamínky tam, kam bude chtít a tím vznikne takové jeho malé místo na pláži u moře.

Výroba rybiček a želviček mne moc nepřekvapila. Hru - Rybičky, rybáři jedou, děti znaly, ale změna činnosti jim velmi prospěla a krásně se odreagovaly od výtvarné aktivity. Vymalování šablon rybiček a želviček bylo poměrně rychle hotové. Děti pracovaly úplně samostatně a rády střídaly jednotlivé barvy. Bylo vidět, že jsou zvyklé v miniškoličce takto vodovými barvami malovat.

Při závěrečné výrobě papírových lodiček jsem se nevyhnula problémům. Motivace, pouštění lodiček ze skořápek vlašských ořechů, se dětem moc líbila. Některé děti si dostatečně procvičily jemnou motoriku a hlavně trpělivost, aby se jim povedlo opatrně lodičku položit na hladinu a ona se nepotopila. Ale samotná výroba papírových lodiček byla z mé strany velmi špatně zvolená výtvarná technika. Děti nebyly schopné, i přes mou ukázkou a navigaci, správně lodičky poskládat. V podstatě jsem bohužel musela loďky složit za děti sama. I když se výroba papírových lodiček nepodařila, děti měly obrovskou radost, když si je mohly pomalovat a posléze odnést domů a ukázat je rodičům.

Myslím si, že i přes malé nezdary jsem každé dítě něčím zaujala a odnášelo si domů nejen vyrobenou loďku, ale i obraz možností, jak si jde krásně při tvoření hrát a příjemně prožít volný čas.

ZÁVĚR

Zdůraznit rozvoj tvořivosti pomocí výtvarné hry v předškolním věku dětí, byl jedním z hlavních cílů mé bakalářské práce. Rozvoj tvořivosti je nekončící proces v lidském životě, proto je potřeba, zvláště u dětí, ho správně a dostatečně podněcovat.

Využití výtvarné hry u dětí předškolního věku je velmi přínosné. Samotná hra je pro děti přirozenou, nenucenou formou přijímání vědomostí, informací a zkušeností. Dítě tak získává kladný vztah k výtvarné činnosti, podněcuje se jeho tvořivost, fantazie a spontánnost. Výtvarná hra napomáhá dětem pozitivně rozvíjet jejich osobnost a seberealizaci.

V praktické části bakalářské práce jsem měla možnost vyzkoušet si mnoho výtvarných technik s dětmi předškolního věku. Poznala jsem, že když pedagog správně zvolí motivaci, poskytne dětem dostatek podnětů, prostoru a času, děti tohoto věku se rychle a snadno nadchnou pro jakoukoli činnost a dají průchod své fantazii a představivosti. Pokud se ale nějaká činnost nepovede podle našich představ, tak jako v mém případě skládání lodiček, vždy je možné na ni najít nějakou pozitivní věc a vyzdvihnout ji. Pro dětskou tvorbu má velkou váhu klidné a příjemné prostředí, ve kterém se cítí dobře a bezpečně. Pro osobnost pedagoga jsou důležité nejen vědomosti, ale i získané praktické zkušenosti během života.

Seznam literatury

- BEAN, R. *Jak rozvíjet tvořivost dítěte*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-035-9.
- DACEY, J. S., LENNON, K. H. *Kreativita*. Praha: Grada Publishing, 2000. ISBN 80-7169-903-9.
- DANIELS, P. *Oceán*. Praha: Egmont, 2001. ISBN 80-7186-589-3.
- HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-473-1.
- HLAVSA, J. a kol. *Psychologické metody výchovy k tvořivosti*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. ISBN nevedeno.
- HOLLIDAY, L. *Život v mořích*. Praha: Svojtka a Vašut, 1996. ISBN 80-7180-156-9.
- KARBUSICKÁ, L. *Výtvarná výchova a dítě*. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1985. ISBN nevedeno.
- KOŤÁTKOVÁ, S. *Dítě a mateřská škola*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-1568-1.
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1284-9.
- LISÁ, L., KŇOURKOVÁ, M. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*. Praha: Avicenum, 1986. ISBN 08-084-86.
- MAŇÁK, J. *Rozvoj aktivity, samostatnosti a tvořivosti žáků*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1998. ISBN 80-210-1880-1.
- MAŇÁK, J. *Stručný nástin metodiky tvořivé práce ve škole*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-002-6.
- NĚMEC, J. *S hrou na cestě za tvořivostí*. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-014-X.
- PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.
- PETROVÁ, A. *Tvořivost v teorii a v praxi*. Praha: Vodnář, 1999. ISBN 80-86226-05-0.
- RAZÁKOVÁ, D. *Kreslíme, malujeme, modelujeme*. 5. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982. ISBN nevedeno.
- ŠPAŇHELOVÁ, I. *Průvodce dětským světem*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-1907-8.

- TELCOVÁ, J. *Úvod do pedagogické psychologie*. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2002. ISBN 80-8656-13-X.
- TRPIŠOVSKÁ, D. *Vývojová psychologie pro studenty učitelství*. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta UJEP, 1998. ISBN 80-7044-207-7.
- TŘESOHLAVÁ, Z., ČERNÁ, M., KŇOURKOVÁ, M. *Dříve než půjde do školy*. Praha: Avicenum, 1990. ISBN 80-201-0015-6.
- UŽDIL, J. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta*. 3.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980. ISBN nevedeno.
- UŽDIL, J. *Mezi uměním a výchovou*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. ISBN nevedeno.
- UŽDIL, J., RAZÁKOVÁ, D. *Metodika výtvarné výchovy na mateřské škole*. 5.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1968. ISBN nevedeno.
- UŽDIL, J., ŠAŠINKOVÁ, E. *Výtvarná výchova v předškolním věku*. 2.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982. ISBN nevedeno.
- ZELINOVÁ, M. *Hry pro rozvoj emocí a komunikace*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-197-6.

Příloha 1 – Projekt Moře

Obr 1. Děti trhají papíry na moře

Obr 2. Děti lepí moře

Obr. 3 Děti při hře s pískem

Obr. 4 Adámek se nemůže odtrhnout od krabice s pískem

Obr. 5 Děti lepí na pláž mušličky a kamínky

Obr. 6 Děti lepí na pláž mušličky a kamínky

Obr. 7 Vyrobené moře a pláž s mušličkami a kamínky

Obr. 8 Děti lepí rybičky a želvy

Obr. 9 Děti malují na lodičky

Obr. 10 Moře – výsledek výtvarného projektu

Abstrakt

HOIDEKROVÁ, H. *Rozvoj výtvarné tvořivosti dětí a možnost aplikace výtvarné hry v rámci PVČ (zaměřeno na předškolní věk)*. České Budějovice 2012. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta, Katedra pedagogiky. Vedoucí práce I. Kovářová.

Klíčová slova: tvořivost, rozvoj tvořivosti, výtvarná výchova, dětský výtvarný projev, hra, výtvarná hra, volný čas, zájmové činnosti dětí, předškolní věk

Práce se zabývá tvořivostí dětí předškolního věku, s využitím výtvarné hry v rámci pedagogiky volného času.

Teoretická část se zaměřuje na tvořivost, její prvky a úrovně. Popisuje tvořivý proces a faktory ovlivňující tvořivost. Zabývá se tím, proč je důležité tvořivost rozvíjet, jaké jsou metody a postupy rozvoje tvořivosti. Charakterizuje vývoj tvořivosti dětí, a co posiluje jejich tvořivé myšlení a vnímání. Dále vymezuje výtvarnou výchovu, dětský výtvarný projev a předmět dětského kreslení. Zmiňuje se o osobnosti výtvarného pedagoga a vedení výtvarné činnosti. Charakterizuje hru a její důležitost, výtvarnou hru a její využití. Popisuje volný čas, základní lidské činnosti ve volném čase a zmiňuje se o výtvarných zájmových činnostech dětí. Zaměřuje se na předškolní věk dětí, jejich tělesný vývoj, vývoj základních schopností a dovedností, socializaci a samozřejmě hru.

Praktická část je orientovaná na tvořivou výtvarnou činnost dětí v předškolním věku a využití výtvarné hry. Projekt proběhl s dětmi v mateřském centru, jeho téma bylo MOŘE. Projekt měl přirozenou cestou – hrou, rozvíjet jejich osobnost, vztah k přírodě, vnímání všemi smyly, podpořit tvořivost a fantazii, naučit naslouchat ostatním lidem.

Abstract

The development of artistic creativity of children and the possibility of applying art plays in the free time pedagogy (aimed at pre-school age).

Keywords: creativity, development of creativity, art, children's creative expression, play, creative play, leisure, leisure activities of children, preschool age.

The work deals with the creativity of preschool children, using art plays in the education of free time.

The theoretical part focuses on creativity, its elements and levels. It describes the creative process and the factors influencing creativity. It looks at why it is important to develop creativity, what are the methods and the development of creativity. Characterizes the development of creativity of children, and what enhances their creative thinking and perception. Furthermore, it defines art education, children's creative expression and the subject of children's drawings. It talks about an artist and educator leadership of art activities. It characterizes the game and its importance, creative play and its use. Describes leisure, basic human activity in leisure time and mention the artistic hobbies of children. It focuses on pre-school age children, their physical development, development of basic abilities and skills, socialization, and of course the game.

The practical part is focused on creative art activities for children of preschool age and the use of art games. The project was carried out with children in the parental center, and its theme was the sea. The project had to naturally develop (by game) their personalities, relationship to nature, perception of all senses, encourage creativity and imagination, to learn to listen to other people.